

Grijstinten

BRON: Gonzo circus, 7 november 2022

Met ‘Uit Berlijn | Machthebbers | Krijgs-gewoel’ zijn voor het eerst alle columns en reisverslagen die Armando in de jaren 1980 voor het cultureel supplement van NRC schreef in één uitgave gebundeld.

Het merendeel van de columns is geschreven vanuit Berlijn en richten zich op de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. Hierin laat Armando vooral de mensen die hij van dag tot dag in de straten van Berlijn tegenkwam aan het woord. Dat gebeurt het meest nadrukkelijk in de hoofdstukken getiteld ‘Flarden’ die regelmatig terugkomen, waarin hij zonder enig commentaar integraal opschrijft wat anderen hem vertelden. Bij elkaar opgeteld zorgen deze hoofdstukken ervoor dat de houding van het Duitse volk tijdens de Tweede Wereldoorlog lastig in een binaire goed/slecht-tegenstelling te plaatsen valt. Zo citeert Armando meerdere mannen die vertellen dat ze aan de nazi-kant stonden tijdens de oorlog, voornamelijk omdat de nazi’s ervoor zorgden dat de arbeiders het zo goed hadden – ‘niemand durft dat nog te zeggen’, zegt iemand. Of de Joodse vrouw die ondanks alle gruwelijkheden een deel van dat ‘nazigedoe’ ook prachtig vond, en daarom terughoudend was anderen die erin meegingen te veroordelen.

De columns en reisverslagen zijn allemaal opgetekend in de kenmerkende schrijfstijl van Armando, in korte laconieke zinnen, vaak op gespreksniveau, en uitvoerige (sec genoteerde) dialogen en citaten. Wanneer hij zelf op de voorgrond treedt en zijn oordeel velt, is hij onverschrokken, en altijd op zoek naar complexiteiten en interne tegenstellingen. Armando reflecteert niet alleen op de oorlog maar ook meerdere keren op het kunstenaarschap, waarvan hij concludeert dat de nutteloosheid ervan kunst juist zo belangrijk maakt. Of op hoe hij veelvuldig bezig is ‘de Duitser’ of ‘het Duitse volk’ te typen, maar bij iedere stap die hij daarin zet beseft, en regelmatig benadrukt, dat het een onmogelijke exercitie is. Zijn mentale scherpte zorgt ervoor dat hij observaties doet en thema’s aansnijdt die ook vandaag de dag nog (of weer) uiterst relevant zijn. Zoals wanneer hij opmerkt dat veel

Duitsers op Hitler stemden omdat het ‘zo niet langer kon’, of hoe in die tijd veel demagoghen steeds sluwer en verfijnder te werk gingen en niet meer zo overduidelijk kwaadaardig overkwamen als ze in het verleden deden. Er worden uiteenlopende onderwerpen bestreken in de bundel, maar als je een stap terug doet is er toch een duidelijke consistente lijn in te herkennen. Het gaat Armando namelijk altijd om de grijstinten, de complexiteiten, de interne tegenstrijdigheden. Dat maakt de stukken vier decennia later nog steeds fascinerend om te lezen.